

ZPRÁVY A ANOTACE / SHORT REVIEWS AND ANNOTATIONS

EDUARD KUBŮ, JIŘÍ ŠOUŠA, BARBORA ŠTOLLEOVÁ a kol., *Za německou hroudu a zrnou. Agrární hnutí Němců v českých zemích období habsburské monarchie. Od hospodářských společností, odborných i politických spolků a exkluzivních politických reprezentací k agrárnímu stranictví (1848–1918)*, Pelhřimov – Praha: Nová tiskárna Pelhřimov, 2023, 791 s.

Kniha úctyhodného rozsahu (791 stran) na první pohled upoutá zdařilou grafickou úpravou, ať už jde o samotnou obálku, nebo vyobrazení na předšládkách a v textu. Práce autorského kolektivu, jež tvoří renomovaní znalci hospodářských a sociálních dějin, splňuje všechny náležitosti odborné publikace v nadmíru vrchovaté formě. Vzhledem k počtu autorů (celkem sedm jmen) je třeba vysoce ocenit pečlivou editorskou a redakční práci, díky níž působí kniha po stylistické i obsahové stránce jednotně, není roztržštěna do kapitol, které by se od sebe lišily a postrádaly návaznost a propojení. Ocenění si zaslouží precizní jmenný a místní rejstřík, vzhledem k tématu knihy důsledné zachování dvojjazyčnosti místních jmen, ale také bohatá pramenová základna i soupis odborné literatury. Ta je představena v chronologickém pořadí a detailně analyzována, autoři se přitom nevyhýbají ani kritickým hodnocením, ovšem vždy důsledně podloženému znalostí hodnocených titulů.

Svým názvem a především obsahem práce směřuje k problematice, která v domácí historiografii dosud není takřka vůbec zastoupena. Jde o téma dlouhodobě opomíjené, přestože německé politické strany tvořily součást prvo-republikového politického spektra a německé spolky byly nedílnou součástí společenského, kulturního i hospodářského veřejného dění. Jak napovídá podtitul, kniha se zabývá vývojem agrárního hnutí Němců žijících v českých zemích, a to v mnoha jeho formách a rovinách v průběhu sedmdesáti let. Zaměřuje se na dobu utvářející se občanské společnosti, zahájenou zrušením poddanství v roce 1848, a následného formování modernizačních procesů, které natrvalo ovlivnily životní styl obyvatel měst a s mírným zpožděním i venkova. Zcela logicky se proto příběh rolnického stavu Němců odvíjí právě od událostí roku 1848, avšak mnohem větší pozornost je věnována zhruba poslednímu dvacetiletí sledovaného období a zrodu Deutsche Agrarpartei in Böhmen, slovy autorů „autentické agrární strany“. V XI. kapitole text přesahuje hranice českých zemí, všímá si zastoupení agrárních stran na říšské radě a sleduje politizaci venkovského prostoru zemí rakouských.

Už z pouhého přehlédnutí obsahu je zřejmé, že autorský tým si dokázal stanovit jasnou koncepci a dobře promyslet strukturu knihy. Hlavním cílem, jak ho samotní autoři definují v části I.4, bylo zachytit proces emancipace německých zemědělců, zjednodušeně ho lze nazvat jako cestu od tradice k modernizaci. Výstižně a jasně jsou formulovány otázky, na něž kniha hledá a přináší odpovědi. Vhodně je kombinováno chronologické a tematické členění kapitol, v dostatečné míře jsou zařazeny všeobecné údaje týkající se zvoleného časového období, avšak zdůrazněny jsou momenty, které měly bezprostřední vliv na vývoj rolnictva a jeho politického zastoupení. V úvodu je čtenář seznámen s terminologií, jejími proměnami v průběhu času (např. překvapivě pozdě používaný výraz zemědělec) a leckdy obtížným překladem některých pojmů do němčiny, má-li být zachován jejich význam. Nabízí se srovnání s podobně koncipovanou kapitolou Eduarda Maura ve *Velkých dějinách země Koruny české*,¹ kde ovšem chybí terminologie německá. Definován je také samotný pojem agrární, který autoři chápou v širokém kontextu. Agrární dějiny vnímají jako obraz života na venkově, obraz života venkovského člověka v sociálních, kulturních, politických i ekonomických souvislostech. Díky tomuto přístupu se kniha stává velmi čtivou, neboť kromě množství faktografických, mnohdy nadmíru detailních údajů přináší také řadu zajímavých lidských příběhů a osudů.

Rolnictvo zachycují autoři jako specifickou skupinu zejména po roce 1848, kdy se poměry na venkově zásadně změnily. Zatímco situace českých rolníků po zrušení poddanství je dostatečně známá, obraz modernizačních změn a jejich dopad na německé obyvatelstvo venkova můžeme považovat za doslova průkopnický. Po spíše všeobecných kapitolách III a IV, které jsou však důležité pro pochopení širšího kontextu (části věnované roku 1848 i fenoménu spolkového hnutí, s důrazem na spolky zemědělské), se další kapitoly soustředí výhradně na německou agrární reprezentaci a její roli a zázemí ve veřejném životě v českých zemích a Předlitavsku. S trochou nadsázky bychom tuto část knihy mohli popsat slovy „jak se rodí strana“, v tomto případě Deutsche Agrarpartei in Böhmen. Právě tyto kapitoly, tvořící zhruba dvě třetiny textu, můžeme pokládat za největší přínos knihy a v mnoha směrech za průkopnický počín. Autoři podrobně vykreslují genezi, strukturu, program, hospodářské zázemí strany, její zastoupení v orgánech zákonodárné a výkonné moci, všimají si stranického podnikání. Vycházejí především z analýzy pramenů, množství údajů shromážděných v domácích i zahraničních archivech a jejich zpracování si zaslouží nejvyšší uznání. Čtenář méně obeznámený s představiteli

1 EDUARD MAUR, Sociální skladba českého venkova v historické perspektivě, in: *Velké dějiny země Koruny české – Lidová kultura*, Praha – Litomyšl 2014, s. 458–472.

německých agrárníků jistě také ocení jejich medailony v biografické příloze (s. 667–704), která je však plnohodnotnou součástí knihy a výsoké překračuje běžné jmenné rejstříky.

Marie Bahenská

DOI: <https://doi.org/10.54681/c.2024.2.10>

SERGIUSZ BOBER (ed.), *Post-World War One Plebiscites and Their Legacies. Exploring the Right of Self-Determination, Budapest – Vienna – New York: Central European University Press, 2024, 286 s.*

Program Čtrnácti bodů, který v lednu 1918 vyhlásil americký prezident Woodrow Wilson, sliboval „svět bezpečný pro demokracii“ a podnítl naději na sebeurčení národů a spravedlivé změny hranic ve velkých imperiálních prostorech střední a východní Evropy. Jak si však brzy uvědomily americké, francouzské a britské expertní skupiny, které dostaly za úkol připravit mírová jednání, většina územních nároků se střetávala s jinými, a přitom nebylo vůbec jasné, kde začíná jeden národ a končí druhý. Jako rychlé, definitivní a demokratické řešení těchto složitých otázek vnímali dohodoví státníci instituci plebiscitu, lidového hlasování. Problém plebiscitů ovšem spočíval právě v tom, že jako řešení přinášely koncept národního sebeurčení do etnicky smíšených oblastí, které kromě toho obývalo často také národnostně indiferentní obyvatelstvo.

Monografie připravená pod vedením Sergiusze Bobera z Evropského centra pro otázky menšin (European Centre for Minority Issues) se sídlem ve Flensburgu na německo-dánském pomezí, testuje prostřednictvím historické analýzy plebiscitů po první světové válce tento institut/instrument jako možnost trvalého řešení. Po teoretickém zakotvení analýzy se autoři věnují detailním aspektům vybraných případů, které sledují v komparativní a dlouhodobé perspektivě. Zabývají se v nich dopady vymezení nových hranic na každodenní život i na status obyvatelstva v kontextu etnické mobilizace.

Právě v dlouhodobé perspektivě Matt Qvortrup v úvodní analýze ukazuje, že ačkoli plebiscity zůstávají dodnes součástí souboru legitimních politických nástrojů, uplatňují se s postupem času méně často. Je to dáno tím, že v globálním politickém systému dochází již jen velmi zřídka k významným „tektonickým změnám“, na které jsou plebiscity vázány. Zatímco v západním světě byla řada dlouhodobých etnických konfliktů již vyřešena (úpravami hranic, decentralizací atp.), v ostatních částech světa naopak referenda představují hrozbu pro stávající geopolitickou stabilitu. To souvisí s otázkou, zda se vůbec jedná o nástroj, který komplexně přispěl k vytvoření trvalého míru. Volker